

ਕਟੜੂਆਂ/ਵਛੜੂਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ CALF MANAGEMENT

ਇੱਕ ਚੋਬਾਈ (250 ਗ੍ਰਾਮ) ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਂਡਾ ਤੋੜ ਲਓ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਅੱਧਾ ਚਮਚ ਅਰੰਡੀ ਦਾ ਤੇਲ ਮਿਲਾਓ। ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਵਿਟਾਮਿਨ - ਏ (ਵਿਟਾਬਲੈਂਡ) 10,000 ਯੂਨਿਟ ਮਿਲਾਓ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਲੀਟਰ (500 ਮਿ.ਲੀ.) ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਮਿਲਾਓ। ਫਿਰ 80 ਮਿ. ਗ੍ਰਾ. ਐਰੋਮਾਈਸ਼ਨ ਮਿਲਾਓ। ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਲਾ ਲਓ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੋਸਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਿਲਾਓ, ਦਿਨ ਵਿੱਚ 3 ਵਾਰ ਪਿਲਾਓ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ 2-4 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ. ਦੁੱਧ ਪ੍ਰਤੀਦਿਨ ਪਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਿਰਫ ਦੁੱਧ ਉੱਪਰ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾ ਦੁੱਧ ਵੇਚਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗਾਂ/ਮੱਝ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਪਸਮਾਉਣ ਲਈ ਦੁੱਧ ਚੁੰਗਣ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਭਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਚੁੰਗਣੋਂ ਹਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੱਚਾ ਪੇਟ ਭਰ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪੀ ਪਾਉਂਦਾ, ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਜੋ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸੁੱਕਾ ਦਲਹਨੀ ਚਾਰਾ (ਜਿਵੇਂ ਬਰਸੀਮ, ਲੋਬੀਆ) ਵੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 250 ਗ੍ਰਾਮ ਦਾਣਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦੁੱਧ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਦਾਣਾ 1.5 ਗ੍ਰਾਮ ਤੋਂ 2.0 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ. ਅਤੇ 20 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ. ਦੇ ਲਗਭਗ ਦਲਹਨੀ ਚਾਰਾ ਪਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦਾਣੇ ਵਿੱਚ ਦਲੀ ਮੱਕੀ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ, ਮੂੰਗਫਲੀ ਦੀ ਖੱਲ 20 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ, ਕਣਕ ਦਾ ਚੋਕਰ 27 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ, ਖਣਿਜ ਤੱਤ 2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਨਮਕ 1 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

4. **ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀੜੇ ਰਹਿਤ ਕਰਨਾ :-** ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਕੀੜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀੜੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਦਵਾਈ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਪਰਾਜੀਨ ਜਾਂ ਬੇਨੀਮੀਨਬ ਦੀ ਗੋਲੀ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਉ। ਕਈ ਵਾਰ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਣਿਜ, ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਦੀ ਕਾਫੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਉਹ ਬੇਕਾਰ ਪਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਲਾਸਟਿਕ, ਬੋਰੀ ਆਦਿ ਵੀ ਖਾਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੰਧਾਂ ਵੀ ਚੱਟਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਜਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਦਿਨ 25 ਗ੍ਰਾਮ ਖਣਿਜ ਚੂਰਣ ਅਤੇ 10-15 ਗ੍ਰਾਮ ਲੂਣ ਵੀ ਦਿਉ।
5. ਕਟੜੂਆਂ/ਵਛੜੂਆਂ ਨੂੰ ਗਰਮੀ-ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ।
6. **ਟੀਕਾਕਰਣ ਕਰਾਉਣਾ :-** ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੀਂਹ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਲਪੋਟੂ ਨਾਮਕ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੌਕੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵੀ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਦਰ ਵੱਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਟੀਕੇ ਲਗਵਾਉ। ਮੂੰਹ-ਖੋਰ, ਖੁਰ-ਪਕਾ ਰੋਗ ਵੀ ਮੀਂਹ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫੈਲਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਵੀ ਲਈ ਟੀਕੇ ਲਗਵਾਉ।
- 6.1 ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਾੜੇ ਮੱਖੀਆਂ ਜਾਂ ਚਿਚੜੀਆਂ ਆਦਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਿਉ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਇਸਦੇ ਲਈ ਬਿਊਟਾਕਸ ਵਰਗੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।
7. **ਸਿੰਛ ਰਹਿਤ ਕਰਨਾ :-** ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ 21 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਿੰਛ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦਿਉ। ਸਿੰਛ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸਿੰਛਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉੱਗੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੱਟੋ ਅਤੇ ਸਿੰਛ ਨੂੰ ਕਾਸਟਿਕ ਪੋਟਾਸ਼ ਦੀ ਰਾਡ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਰਗੜੋ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਥੋੜ੍ਹ-ਥੋੜ੍ਹਾ ਖੂਨ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗ ਪਵੇ। ਫਿਰ ਉਸ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਐਂਟੀਸੈਪਟਿਕ ਕ੍ਰੀਮ ਲਗਾ ਦਿਉ।

ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ
ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਲਾ ਪਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,
ਲੁਧਿਆਣਾ-141004
ਫੋਨ : 0161-2414005, 2414026

ਡਾ. ਪ੍ਰਗਿਆ ਭਾਦੋਰਿਆ
ਡਾ. ਵਾਈ. ਐਸ. ਜਾਦੋਨ
ਡਾ. ਸੁਰੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਕਾਂਸਲ
ਡਾ. ਹਰੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਵਰਮਾ

FFP FOLDER - 6

ACKNOWLEDGMENT
We are highly thankful to Farmer FIRST Programme, ICAR, New Delhi for providing financial assistance to publish this folder for the benefit of farmers.

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,
ਲੁਧਿਆਣਾ-141004

1. **ਨਵਜੰਮੇ ਕਟੜੂਆਂ/ਵਛੜੂਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ :** ਕਟੜੂ/ਵਛੜੂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕੱਲ ਦੀ ਡੇਅਰੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੱਭਣ ਗਊਆਂ ਅਤੇ ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਦਾਣਾ ਤੇ ਚਾਰਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵੱਧ ਲਾਭ ਕਮਾ ਕੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਨੀ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੱਖ ਰਖਾਵ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆ ਕੇ ਮੌਤ ਦਰ ਨੂੰ ਵੀ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2. **ਗੱਭਣ ਗਾਂ/ਮੱਝ ਦਾ ਪੋਸ਼ਣ :** ਗਰਭਕਾਲ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 400 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਭਾਰ ਵਾਲੀ ਗਾਂ /ਮੱਝ ਨੂੰ 0.66 ਕਿਲੋ ਪਾਚਕ ਪ੍ਰੋਟੀਨ, 17 ਗ੍ਰਾਮ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ, 16 ਗ੍ਰਾਮ ਫਾਸਫੋਰਸ ਅਤੇ 50 ਮਿ. ਗ੍ਰਾ. ਕੈਰੋਟੀਨ ਪ੍ਰਤੀਦਿਨ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਾਂਵਾਂ/ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ 2.0 ਤੋਂ 3.0 ਕਿਲੋ ਦਾਣਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

- ਕਣਕ ਦਾ ਚੌਕਰ 50%
- ਮੂੰਗਫਲੀ/ਸਰੋਂ ਦੀ ਖੱਲ 25%
- ਦਲਿਆ ਹੋਇਆ ਜੌਂ/ਮੱਕੀ 22%
- ਖਣਿਜ ਮਿਸ਼ਰਣ 02%
- ਨਮਕ 01%

ਗਾਂਵਾਂ/ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਿਸ਼ਰਣ ਦਾ 3.0 ਤੋਂ 3.5 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਖੁਰਾਕ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਦੇ - ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਜਿਵੇਂ ਬਰਸੀਮ, ਲੂਸਣ, ਮੇਥੀ ਜਾਂ ਲੋਬੀਆ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦਾਣਾ ਘਟਾ ਕੇ 2.0 ਤੋਂ 2.5 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀਦਿਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2.1 ਗਾਂ ਜਾਂ ਮੱਝ ਨੂੰ ਸੂਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੇ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖੋ। ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਸਾਫ਼ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਿਛਾਉਣੇ ਲਈ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਰਾਲੀ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਗਾਂ ਜਾਂ ਮੱਝ ਖੜ ਕੇ ਬੱਚਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ - ਤੇੜੇ ਹੀ ਰਹੋ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਖੁਰ ਜਾਂ ਮੂੰਹ ਬਾਹਰ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਟੋਕਰਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਰਾਲੀ ਵਿਛਾਈ ਹੋਵੇ, ਲੈ ਕੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹੋ ਤਾਂਕਿ ਨਵਜੰਮੇ ਨੂੰ ਜਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

2.2 ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਤੇ ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਫ਼ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕਰੋ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਣਾਉਣੀ ਸਾਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2.3 ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬੋਰੀ ਜਾਂ ਤੱਪੜ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੁੱਕੇ ਘਾਹ - ਫੂਸ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਰਾਲੀ, ਤੂੜੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਰਗੜ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰੋ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੱਟਣ ਦਿਓ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਮਿਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਤੇ ਲਹੂ ਸੰਚਾਰ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਖੜਾ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਖੜਾ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਅਤੇ ਖਰਾਬ ਮੌਸਮ ਤੋਂ ਬਚਾਉ। ਉਸਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਫ਼, ਸੁੱਕੀ ਅਤੇ ਹਵਾਦਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

2.4 ਬੱਚੇ ਦੇ ਨਾੜੂ ਜਾਂ ਔਲ ਨੂੰ 2-3 ਇੰਚ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਧਾਗੇ ਆਦਿ ਨਾਲ ਬੰਨ ਕੇ ਨੀਚੇ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੇਜ਼ਧਾਰ ਕੈਂਚੀ, ਚਾਕੂ ਜਾਂ ਬਲੇਡ ਜੋ ਕਿ ਜੀਵਾਣੂ ਰਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਕੱਟ ਦਿਓ। ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਉੱਪਰ ਟਿੰਚਰ ਆਇਓਡੀਨ, ਡੈਟੋਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਐਂਟੀਸੈਪਟਿਕ ਕ੍ਰੀਮ ਦਾ ਘੋਲ ਲਗਾਉ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਪੱਕਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

2.5 ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੱਚੇ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਖੜਾ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਡਿਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਸੱਟ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਚੇ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਮੌਸਮ ਸਰਦੀ ਹੋ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਕਿਸੇ ਵੀ

ਕੱਪੜੇ ਜਾਂ ਬੋਰੀ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਰੱਖੋ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਸਰਦੀ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਜੇਕਰ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਕਮਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਪਮਾਨ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਵਧੀਆ ਰਹੇਗਾ।

2.6 **ਕੋਲੋਸਟ੍ਰਮ ਦੁੱਧ (ਬਹੁਲੀ) ਪਿਲਾਉਣਾ :** ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਹ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਸ਼ੂ ਜੇਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਣਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁੱਧ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੋਲੋਸਟ੍ਰਮ ਦੁੱਧ (ਖੀਸ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਨਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਉਸਨੂੰ ਚੋਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਚੁੰਘਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਗਾਂ ਜਾਂ ਮੱਝ ਉੱਤੇ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਗਾਂ/ਮੱਝ ਉੱਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਦਬਾਅ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਥਣਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਮਾਰੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਥਨੈਲਾ ਵਗੈਰਾ ਲੱਗਣ ਦਾ ਡਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਦੁੱਧ ਨਾ ਪਿਲਾਉਣ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਵੀ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕੋਲੋਸਟ੍ਰਮ ਦੁੱਧ (ਖੀਸ) ਚੋਅ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਕੁਝ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਯੋਗ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

- ਦੁੱਧ ਚੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਸੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਗਾਂ/ਮੱਝ ਦੇ ਹਵਾਨੇ ਤੇ ਥਣਾਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰੋ।
- ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਥਣਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਥਣ ਚੁਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਬੱਚਾ ਛੇਤੀ ਦੁੱਧ ਪੀਣਾ ਸਿੱਖ ਜਾਵੇ।
- ਚਾਰੇ ਥਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਦੁੱਧ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਿਲਾਓ।
- ਬਚੇ ਹੋਏ ਕੋਲੋਸਟ੍ਰਮ ਦੁੱਧ (ਖੀਸ) ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਫ਼ ਬਰਤਨ ਵਿੱਚ ਚੋਅ ਲਉ।
- ਖੀਸ ਪਿਲਾਉਣ ਨਾਲ ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 4-5 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕੋਲੋਸਟ੍ਰਮ ਦੁੱਧ (ਖੀਸ) ਆਮ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਟਾਮਿਨ- ਏ , ਵਿਟਾਮਿਨ - ਬੀ ਕੰਪਲੈਕਸ ਅਤੇ ਐਂਟੀਬਾਡੀ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

* ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣਾ :- ਕਟੜੂ/ਵਛੜੂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਿਨ ਵਿੱਚ 2-3 ਵਾਰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਸਮੇਂ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕਿ ਬੱਚਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਇਹ ਕਿ ਗਾਂ/ਮੱਝ ਦੀ ਮੌਤ ਜਾਂ ਬੀਮਾਰ ਪੈਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖਾ ਮਰਨ ਦੀ ਨੋਬਤ ਤੱਕ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਦੇ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣਾ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ :-

- * ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਬੱਚੇ ਦੇ ਭਾਰ ਦਾ 10 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਦਾ ਭਾਰ 30 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ 3 ਲੀਟਰ ਦੁੱਧ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ 2-3 ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਵੇਰੇ, ਦੁਪਹਿਰੇ, ਸ਼ਾਮੀ ਅਤੇ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਭਾਰ ਜਿਵੇਂ ਵਧੇਗਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਧ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵੀ ਘੱਟਦੀ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਬੱਚਾ ਵੀ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲੇਗਾ।
- * ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਗਰਮ ਕਰਕੇ ਪਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਕੱਟੇ/ਵੰਡਿਆਂ ਦਾ ਹਰ 15 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਭਾਰ ਵੀ ਤੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇ। ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਟੀਨ, ਵਿਟਾਮਿਨ, ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ, ਖਣਿਜ ਤੱਤ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਨਾ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਜਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ 25 ਗ੍ਰਾਮ ਖਣਿਜ ਮਿਸ਼ਰਣ ਪਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਬੱਚਾ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਗਾਂ ਜਾਂ ਮੱਝ ਬਣ ਸਕੇ।

3. **ਕੋਲੋਸਟ੍ਰਮ ਦੁੱਧ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ/ਲਵੇਰਿਆਂ ਦਾ ਪੋਸ਼ਣ:** ਕਟੜੂਆਂ-ਵਛੜੂਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇੱਕੋ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖੀਸ ਪਿਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕੋਲੋਸਟ੍ਰਮ ਦੁੱਧ (ਖੀਸ) ਉਪਲਬਧ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਬਣਾਉਣੀ ਕੋਲੋਸਟ੍ਰਮ ਦੁੱਧ (ਖੀਸ) ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:-